

НАУКОВИЙ ВІСНИК ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 826

Географія

Збірник наукових праць

Чернівці
Чернівецький національний університет
2020

Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2020.
– Вип. 826 : Географія. – 104 с.

Scientific Herald of Chernivtsi University : collection of scientific papers. Chernivtsi : Chernivtsi National University,
2020. – Is. 826: Geography. – 104 p.

У збірнику висвітлюються актуальні проблеми фізичної географії та соціально-економічної географії, проблеми методики викладання географії в школі, над якими працюють науковці Чернівецького національного університету та інших наукових установ і вузів України.

The articles in the journal highlight actual problems of physical geography, economic and social geography, which are studied by the scientists of Chernivtsi National University and other universities and research institutes of Ukraine.

*Друкуються за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Редакційна колегія:*

Головний редактор **В.П. Руденко**
Заступник головного редактора **Б.Т. Рідуш**

1. Руденко Валерій Петрович (головний редактор)
д. геогр. н., проф. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● <https://orcid.org/0000-0002-7542-4399>
2. Рідуш Богдан Тарасович (заступник головного редактора), д. геогр. н., проф. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● <https://orcid.org/0000-0002-5896-6073>
3. Бучко Жанна Іванівна, д. геогр. н., доц. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● <https://orcid.org/0000-0003-0066-9284>
4. Данілова Ольга Миколаївна, к. геогр. н., доцент (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
5. Кирилюк Сергій Миколайович, к. геогр. н., доц. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2532-404X>
6. Кілінська Клавдія Посипівна, д. геогр. н., проф. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
7. Король Олександр Дмитрович, д. геогр. н., доц. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● <https://orcid.org/0000-0002-1114-1090>
8. Косташук Іван Іванович, д. геогр. н., доц. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● <https://orcid.org/0000-0002-9338-4538>
9. Сухий Петро Олексійович, д. геогр. н., проф. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
10. Холявчук Дарія Іванівна, к. геогр. н., доцент (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● <https://orcid.org/0000-0002-7489-7848>
11. Юшенко Юрій Сергійович, д. геогр. н., проф. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
● <https://orcid.org/0000-0001-5616-8089>
12. Чаплінський Павел, доктор наук про Землю, проф. (Щецинський університет, Польща)
● <https://orcid.org/0000-0001-5093-941X>
13. Поп Олімпій Ph D. Geography, лектор (Клужький університет імені Бабеша-Боліяї, Румунія)
● <https://orcid.org/0000-0003-0125-8911>
14. Пебульська Марта, Ph. D. Eng, проф. (Краківський технологічний університет, Польща)
● <https://orcid.org/0000-0002-6255-2295>

Відповідальний секретар **Ходан Галина Дмитрівна** (відповідальний секретар), к. геогр. н., асистент
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Міністерства Юстиції України серія КВ № 15750-4222Р від 26.10.2009

Журнал реферується та індексується в наступних базах даних: Архів-репозитарій ЧНУ імені Юрія Федьковича, «Наукова періодика України» НБ України імені В. І. Вернадського;
Index Copernicus International Journals Master List, Google Академія

Загальнодержавне видання
Входить до переліку наукових видань ДАК України

Адреса редколегії:
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
географічний факультет,
вул. Коцюбинського, 2
м. Чернівці, Україна, 58012

Address for correspondence
Chernivtsi National University
named after Yuriy Fedkovych,
Faculty of Geography,
Kotsyubynskyi Str., 2
Chernivtsi, Ukraine, 58012

E-mail: geogvisnyk@chnu.edu.ua

©Чернівецький національний університет, 2020

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ

<i>Андрій Николас, Юрій Ющенко, Микола Пасічник</i> МІСЦЕВІ ЗЕМЛЕТРУСИ ЯК СКЛАДОВА СЕЙСМІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	4
<i>Андрій Слащук, Галина Бернадська</i> ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА ДУБНА	10
<i>Віталій Тимчук, Петро Чернега</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В КОНТЕКСТІ БАСЕЙНОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ	15
<i>В'ячеслав Явкін, Галина Ходан</i> НЕСПРИЯТЛИВІ УРБОГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ ПРИ ФОРМУВАННІ ШКІДЛИВИХ ДОМІШОК В ПОВІТРІ	21
<i>Дарія Холявчук, Володимир Зеленчук</i> БІОІНДИКАЦІЯ ОСЕРЕДКІВ ПРОЯВУ НЕБЕЗПЕЧНИХ ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ (НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ЧОРНОГІРСЬКОГО ХРЕБТА)	28
<i>Ірина Добинда, Анна Денчиля</i> ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОBOB'ЯЗКОВА СКЛАДОВА ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПРИКЛАДИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У ХУСТЬСЬКОМУ РАЙОНІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	37
<i>Олександра Спиридончук, Мирослав Проскурняк</i> ПРОБЛЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ ЛАНДШАФТОЗНАВЧОГО ПІДХОДУ У ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ	43
<i>Клавдія Кілінська, Аліна Никифорець</i> АНТРОПОГЕННИЙ ЗАПОВІДНИЙ ОБ'ЄКТ – СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ)	51
<i>Сергій Кирилюк</i> ЕВОЛЮЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ МАРСІАНСЬКИХ ЕОЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ	56

ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ

<i>Володимир Бурка</i> НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС І ТРАНСПОРТ – СУТТЄВІ ЧИННИКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БУДІВЕЛЬНО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ	62
<i>Галина Круль, Дар'я Матюніна</i> МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СТВОРЕННІ КОНЦЕПЦІЇ ЗАКЛАДУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА	69
<i>Жанна Бучко</i> УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКА СПІВПРАЦЯ В ГАЛУЗІ ТРАНСКОРДОННОГО ТУРИЗМУ	76
<i>Наталія Андрусяк, Наталія Аніпко</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ АГЕНТСТВ ТА ТУРОПЕРАТОРІВ М. ЧЕРНІВЦІ ЗА НАПРЯМКОМ ЄГИПЕТ	82
<i>Оксана Галичук, Оксана Заячук</i> УРОЧИЩЕ ТЕРНОШОРИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ОБ'ЄКТ ТУРИЗМУ КОСІВСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	89
<i>Ярослав Джаман</i> ЕТНОТУРИЗМ: ДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЄВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ МІЖЕТНІЧНИХ СТОСУНКІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	94

ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА СКЛАДОВА ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПРИКЛАДИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У ХУСТЬСЬКОМУ РАЙОНІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ірина Добинда, Анна Денчиля

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Розглянуто важливість екологічного виховання та екологічної освіти у сучасній шкільній освіті та важливість використання екологічної компетентності при вивченні географії. Подані приклади застосування останньої у закладах Хустського району Закарпатської області.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна культура.

Вступ. Відсутність освіти є однією з найбільших перешкод на шляху будь якого розвитку, екологічна освіта не є виключенням. Якщо люди не знають, що завдає шкоди навколишньому середовищу, то вони не можуть це поважати і уникати таких шкідливих моментів. Велику роль у формуванні позитивного ставлення до навколишнього середовища у дітей раннього віку відіграє школа. Розробка ефективної екологічної політики в усіх школах повинна бути розглянута з метою сприяння екологічній свідомості серед учнів і забезпечити їхню екологічну свідомість у дорослому житті.

Вихідні передумови. Питання екологічного виховання та екологічної освіти не постало зараз. Воно висвітлювалося ще у працях Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, В.А.Сухомлинського та інших педагогів. У сучасних працях воно також знайшло відображення. Низка вчених досліджують формування екологічної компетентності учнів на уроках географії, зокрема, Т.Сапун та О.Непша (Sapun, Nepsha 2020), Т.Назаренко (Nazarenko 2017), Р.Ганич (Hanych 2021). Питання виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків засобами підручника із загальної географії розглядає Є.Копилець (Kopylets 2010). Л.Прохорова (Prokhorova et al. 2017; Prokhorova 2019, January; Prokhorova 2019, May) вивчає екологічну освіту на уроках географії, її місце у міжпредметних зв'язках останньої з біологією, етичний аспект екологічної свідомості.

Формулювання цілей статті. Основна ціль даного дослідження полягає у тому, щоб показати важливість використання екологічної компетентності при вивченні географії і застосування цього на прикладі екологічної освіти Хустського району Закарпатської області.

Виклад основного матеріалу. Географія – це наука, яка вивчає взаємодію людини і простору за принципом причини і наслідку та використовує цей взаємозв'язок у різних цілях. У

цій взаємодії між людьми та навколишнім середовищем важливо те, що переваги мають бути постійними та стійкими. Це явище надзвичайно важливе для майбутніх поколінь, якщо ми хочемо, щоб вони продовжували отримувати користь від середовища у якому вони проживають. Якщо подивитися на сучасне сприйняття навколишнього середовища, то ситуація, яка склалася не дуже обнадійлива. Господарська діяльність людини завдає неоправданної шкоди природі (Ballantyne, Fien 1992).

Через нераціональне використання природних ресурсів та необдуману людську діяльність, людство стикається з рядом екологічних проблем, таких як глобальне потепління, парниковий ефект, озонові діри, кислотні дощі, забруднення повітря та вод Світового океану. Ефективна екологічна освіта може запобігти надмірному та неправильному використанню, які природа не може компенсувати. Зростаюче населення світу створило найбільшу проблему, яка заважає раціональному використанню дефіцитних ресурсів. Звичайно, охороняти навколишнє середовище не означає не використовувати його. Саме у вирішенні цих питань у екологічній освіті допоможе географія (Smith 1978).

Географія поряд із іншими дисциплінами відіграє чи не найважливішу роль в екологічній освіті, допомагаючи людям зрозуміти цінність та важливість природних ресурсів та взаємозв'язок суспільства і навколишнього середовища. Як цілісний предмет географія вивчає природні механізми, досліджує взаємодію людьми і природою, вивчає господарську діяльність, а також допомагає зрозуміти цю взаємодію як єдину систему. Найважливіший внесок географії – виявлення природних і людських факторів, що викликають екологічні проблеми. Тому географія допомагає досягти поведінкових змін, розроблених в екологічній освіті та встановлення причинно-наслідкових зв'язків (Stimpson 1992).

Географи стурбовані взаємовідносинами між людьми та навколишнім середовищем і намагаються прищепити любов до оточуючого середовища ще з шкільного віку. Географи мають багато спільного з екологами, хоча екологічна парадигма є лише одним із багатьох методів у географічній дисципліні. Екологічна парадигма особливо важлива на шкільному рівні, де вчителі географії та екології прагнуть виховувати дбайливе ставлення до навколишнього середовища, цінностей та поведінки учнів. Хоч цілі географії та екологічної освіти подібні, було проведено мало досліджень щодо розуміння вчителями географії мети екологічної освіти та їхнього уявлення про їхнє бажання та бачення викладання екологічних концепцій та запровадження їх на уроках географії (Ballantyne, Fien 1992; Biddle 1990; Cloke 1991; Fien and Gerber 1988; Johnston 1993; Naish 1986).

У міжнародному дослідженні вивчалися думки педагогів-географів про цілі екологічної освіти та їх статус у викладанні географії. Результати опитування отримані від 419 вчителів географії з 18 країн показали, що вчителі географії вважають, що більшість змісту, який вони вкладають у своїй професійній діяльності власне і є екологічною освітою. Вони зазначили, підтримують ідею екологічної освіти як частини навчальної програми. Учителі географії однозначно підтримують включення екологічної освіти в програму географії, і в більшості випадків вони вважають, що на це має бути спрямована принаймні половина програми географії. Вони вважають, що навчання екологічним знанням, ставленням, цінностям та відповідальна екологічна поведінка є одним із обов'язкових результатів навчання природничих дисциплін, зокрема і географії та більш охоче пропагують екологічну етику (Ballantyne, Fien 1992).

Екологічна освіта відіграє пріоритетну роль у загальноосвітній школі, особливо в навчальному процесі середніх класів, проте розпочинається ще в початкових на природознавстві. Розвиток і формування в учнів екологічної компетентності забезпечується відповідним оновленням усіх складових навчально-виховного процесу школи (цілей, змісту, технологій тощо). Мета екологічної освіти та виховання має бути спрямована на формування особистої екологічної свідомості, бажання нести відповідальність за свої дії щодо навколишнього середовища, виховання екологічної свідомої поведінки, знання громадянських прав та обов'язків. Важливо створити в школі та сім'ї умови, щоб учні усвідомлювали прак-

тичну значущість екологічних здібностей, виявляли зацікавленість, набули здібностей і підготовки до активної творчої діяльності в екологічній сфері.

Таким чином, ідея розвитку екологічної компетентності учнів є однією із провідних ідей модернізації виховання і освіти, необхідність якої історично передбачена у вигляді корінних змін світогляду, традицій, стилю мислення, мотивів поведінки людей, які становлять сучасний соціум. Вона пов'язана з готовністю і здатністю молоді нести особисту відповідальність як за власне благополуччя, так і за суспільне (Kakhraman 2016).

Всі великі проблеми починаються, на перший погляд, із маленьких дій і вчинків. Розуміння цього потрібно виховувати із школи, із поведінки у сім'ї, колективі. Варто також розрізнити світогляд на цю проблему учнів сілких та міських поселень. Адже безсумнівно, важливим аспектом екологічної освіти є специфічні обставини, за яких сільські та міські учні набувають екологічних знань. Відмінності між екологічною свідомістю, знаннями, цінностями міських і сільських школярів незначні, проте вони свого роду можуть вплинути на рівень їх екологічної культури. Такий контраст полягає, по-перше, в тому, що у міській та сільській місцевості ступінь забруднення навколишнього середовища різний. Більш катастрофічним забруднення є у міських районах. По-друге, екологічні проблеми міст і сіл також різняться: якщо у сільській місцевості пріоритетними проблемами є побутове сміття та ерозія ґрунту, то екологічні проблеми у містах інші. По-третє, між міськими та сільськими учнями існують особливі відмінності у вирішенні екологічних проблем. Міські школярі більше освічені у екологічних проблемах. Натомість, сільські школярі мають більше практичних навичок спілкування з природним середовищем. Вони взаємодіють з природними об'єктами і добре знають навколишню місцевість, а тому їхня поведінка в довкіллі є більш значущою та раціональною. Також слід зазначити, що екологічна освіта має значний вплив на екологічну свідомість, повсякденний спосіб життя та споживчу поведінку учнів. Організації та проведення екологічної освіти в рамках навчальної програми передбачені насамперед на ентузіазмі і бажанні вчителів до викладання цієї проблеми, адже велику роль тут відіграватиме і позакласна робота.

Вивчення природоохоронних територій та об'єктів рідного краю сприяє формуванню екологічної компетентності учнів у школі, й може гарантувати, що здобуті знання будуть

засобом для розуміння природних процесів і явищ. У свою чергу наявність екологічної компетентності в учнів, забезпечує:

- розвиток відповідальності за стан довкілля;
- уміння використовувати знання, для комплексного вивчення природних об'єктів та явищ;
- вміння порівнювати, аналізувати та узагальнювати природні явища та об'єкти;
- вміння застосовувати теоретичні знання на практиці (розпізнавати об'єкти і природні явища, передбачати та оцінювати вплив людини на довкілля, аналізувати екологічну ситуацію тощо).

На території Закарпатської області, де немає великих підприємств, а значна частина території покрита горами, найблагополучніша екологічна ситуація в Україні. Тут фіксується найменша кількість захворювань, область скидає в річки найменше стічних вод, а обсяги викидів шкідливих речовин в атмосферу одні з найнижчих в Україні (після Чернівецької області).

Територія об'єктів охорони природи Хустського району, дає великі можливості для здійснення екологічного виховання та освітньої діяльності у навчальних закладах освіти. Серед заповідних територій загальнодержавного значення широковідомим є національний природний парк «Синевир», який був створений для охорони цінних природних, історичних та культурних комплексів і об'єктів; створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності з дотриманням режиму охорони природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання; для покращення рівня екологічної обізнаності людей.

Працівники цієї природоохоронної установи організовують та проводять акції екологічної тематики - «Пролісок», «Чиста річка», час проведення яких приурочують до певних екологічних дат, зокрема, «Міжнародний день води», «Всесвітній день лісів», «День зустрічі птахів», «День довкілля». Національний парк бере активну участь у різних фестивалях, де також пропагують любов до природи: «Проводи на полонину», «Карпатам назустріч» та ін. Дані форми роботи спрямовані на те, щоб сформувати відповідальне ставлення учнівської молоді до природи. Вона повинна зростати з природоохоронним світоглядом, а такою вона може стати лише будучи екологічно освіченою.

У с.Ільниця на базі геологічного заказника

загальнодержавного значення, створено літній табір «Зачарована долина», який об'єднав дітей шкільного віку з усієї області. Дітей тут залучали до діяльності, яка у майбутньому буде формувати їхній екологічний світогляд, а саме: вони навчилися сортувати сміття, очищати воду та робити соціальну рекламу на екологічну тематику.

Саме такого характеру заходи можна здійснювати на екологічній шкільній екскурсії. Адже наслідки таких позаурочних моментів учні зазвичай запам'ятовують краще ніж матеріал підручника, тому що саме те, що вони побачили на яву виробляє ставлення до навколишнього середовища.

Вивчення заповідних територій допомагає учням зрозуміти різноманітність та цілісність природи рідного краю, вразливість природних об'єктів, їх залежність від поведінки людини, озброєної сучасними технічними засобами впливу на природу. Коли діти стають свідками наслідків безгосподарності людини, вони усвідомлюють масштаби шкоди природі, і тому в них з'являється бажання допомогти їй.

Співпраця між установами природно-заповідного фонду із навчальними закладами, дають величезні можливості для формування та розвитку ключових екологічних компетентностей учнів.

Наше майбутнє, та майбутнє наших поколінь залежить від того наскільки учні усвідомлюють необхідність бережного ставлення до природи як національного багатства, чи вмітимуть вони передбачати наслідки своєї поведінки, а також дій інших фізичних осіб у природі. Кожен досліджуваний об'єкт навколишнього середовища вважається системою зі структурою, внутрішніми та зовнішніми зв'язками, та розвитком. У процесі навчання природа постає перед учнями цілісним, взаємопов'язаним організмом. Завдяки природоохоронним об'єктам, в учнів формується особистісна система знань про природу, внутрішня потреба любити свою землю, оберігати, брати участь у вирішенні природоохоронних проблем. У процесі вивчення природних об'єктів у школярів виникає ряд запитань, які ведуть до маленьких відкриттів. Систематичне спостереження за об'єктами живої та неживої природи відкриває перед учнями реальне життєве середовище, яке допомагає зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, розвивати самостійне, критичне мислення.

Екологічна культура передбачає, що наука, технології, релігія, філософія, освіта, література, мистецтво – усі разом творять спосіб життя людини. Здійснюючи саме через неї взаємодію

зі світом, людина забезпечить собі стан норми, яку можна розглядати як вищу форму пристосованості.

У формуванні екологічної культури найважливіше місце належить, безумовно, освіті. Тому першим і найважливішим стратегічним завданням екологічної освіти і виховання слід вважати формування гуманного ставлення до всього живого.

Другим стратегічним завданням є пізнання природи, існування якої не залежить від людини. Бо саме це пізнання створює всі необхідні передумови для глобального мислення й екологічно обґрунтованих локальних дій, відповідно до конкретного природного середовища, де відбуваються дії. Воно також забезпечить глибоке розуміння якості середовища, яка визначається не технічними рішеннями, а якістю роботи, яку виконують природні об'єкти (різноманітні форми життя), збереження і збільшення яких слід вважати найважливішим завданням.

Ключем до успішного розв'язання екологічних проблем є:

- заохочення до екологічної діяльності;
- усвідомлення взаємозв'язків у природі для життя та господарської діяльності людини;
- уміння наводити приклади впливу природи на умови життя;
- переконання учнів у тому, що культурна людина – це не лише та, що гарно говорить та модно одягається, але й обов'язково добре знає та любить природу;
- розвиток пізнавальних інтересів, творчих здібностей та самостійності мислення (Biddle 1990; Ballantyne, Fien 1992).

На нашу думку екологічне виховання буде найефективнішим тільки тоді, коли воно максимально наближатиметься до життєдіяльності школярів, що дасть їм змогу користуватися здобутими екологічними знаннями в діяльності, побуті, способі життя.

Невід'ємним елементом кожного уроку географії повинна бути екологічна хвилинка. Це дає змогу сформувати в школярів уявлення про взаємозв'язок «природа – людина – виробництво», залучати учнів до світу екології, організовувати навчання географії більш цікаво, використовувати творчі методи навчання, демонструвати можливості використання екологічних знань на практиці на основі краєзнавчого матеріалу.

Проблема екологічного виховання на уроках географії, була є і буде актуальною, бо саме тут в першу чергу прищеплювали любов і турботу до природи. Вважаємо, що екологічне

виховання – це вміння співвідносити локальні екологічні проблеми з глобальними, усвідомлювати власну причетність до їхнього вирішення, а отримані екологічні знання закріплювати на практиці, при взаємодії з довкіллям. Дане питання можна вирішити через систему виховної роботи, а саме:

- екологічні експедиції – передбачає вивчення флори та фауни регіону, проведення практично-дослідницької роботи та оздоровлення дітей;
- гурткова навчально-виховна робота – дає змогу задовольнити пізнавальні та духовні інтереси школярів у позаурочний час;
- природничі клуби – у структуру клубу можуть залучатися міні – гуртки, секції, міні-театри екологічного спрямування, де можна проводити пошуково-дослідницьку діяльність учнів різного віку (Ballantyne, Fien 1992).

Екологічні проблеми сучасності вимагають від закладів загальної середньої освіти та позашкільних закладів освіти приділяти більше уваги формуванню екологічної свідомості, розуміння оточуючого світу і себе. Тому на території Хустського району працює Хустський районний еколого-туристичний центр учнівської молоді (ХРЕТЦУМ) Хустської районної державної адміністрації Закарпатської області, де питання екологічного виховання є одним із найважливіших завдань сучасності.

Учасники освітнього процесу відділу працюють на базі ХРЕТЦУМ, дендрологічного парку філії еколого-туристичної бази „Нарцис” та зелених класах. Пріоритетним напрямком в роботі відділу є творче оновлення форм і методів екологічного навчання і виховання.

При відділі екології Хустського районного еколого-туристичного центру учнівської молоді працюють 24 гуртки, зокрема «Юні охоронці природи» – 3 гуртки, «Юні друзі природи» – 1, «Природа рідного краю» – 2, «Юні екологи» – 3, «Юні лісівники» – 2, «Екологічне краєзнавство» – 6, «Юні орнітологи» – 2, «Основи фенології» – 4 та «Юні фото натуралісти» – 1.

Висновки. Навчально-виховний процес слід будувати так, щоб у першу чергу забезпечити допитливість учнів, зацікавити його до співпраці, дати можливість вести власні спостереження, пошуки і робити відкриття. Саме на уроці географії вчитель розкриває взаємозв'язки між людиною і природою, виховує в дитини кращі моральні якості – зробити і свій внесок у справу збереження і поліпшення природного середовища.

References

1. Ballantyne, R. and Fien, J. (1992) Geography and environmental education. In R. Gerber (ed.) *Geography in Society: A Case for Geography in Australian Society* (pp. 75–78). Brisbane: Royal Geographical Society of Queensland Inc.
2. Biddle, D. (1990) Geography and environmentalism. *Asian Geographer* 9 (2), 87–97
3. Cloke, P., Philo, C. and Sadler, D. (1991) *Approaching Human Geography*. London: Paul Chapman Publishing.
4. Fien, J. and Gerber, R. (1988) *Teaching Geography for a Better World*. Edinburgh: Oliver and Boyd.
5. Johnston, R.J. (1993) *The Challenge for Geography*. Oxford: Blackwell.
6. Hanych, R. V. (2021). Formuvannya ekolohichnoi kompetentnosti na urokakh heohrafi u serednii shkoli. *Redaktsiina kolehiia*, 205.
7. Kakhraman, Ch. (2016). Rol heohrafi v ekolohichnii osviti. *Mizhnarodnyi zhurnal humanitarnykh, mystetstvo ta sotsialnykh nauk*, 2 (4), 121–125.
8. Kopylets, Ye. V. (2010). Vychovannia ekolohichnykh tsinnisnykh oriantatsii pidlitkiv zasobamy pidruchnyka iz zahalnoi heohrafi. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 2(14), 323–331.
9. Lee, C.K.J. (1993) Geography teaching in England and Hong Kong: Contributions towards environmental education. *International Research in Geographical and Environmental Education* 2 (1), 25–40.
10. Naish, M. (1986) Geography and environmental education. *Geographical Education* 5 (2), 26–30.
11. Nazarenko, T. H. (2017). Formuvannya v uchniv ekolohichnoi kompetentnosti na urokakh heohrafi. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 1, 59–66.
12. Prokhorova, L. A. (2019, January). Etychnyi aspekt formuvannya ekolohichnoi svidomosti. In *Sotsialni ta ekolohichni tekhnologii: aktualni problemy teorii i praktyky: materialy Khl Mizhnar. Internet-konf.*(Melitopol, 22–24 sichnia, 2019 roku) (pp. 128–130). TOV «Kolor Prynt», Melitopol.
13. Prokhorova, L. A., Zavialova, T. V., & Nepsha, O. V. (2017, March). Ekolohichna osvita v mizhpredmetnykh zviyazkakh heohrafi i biolohii. In *Ekolohichna stratehiia maibutnoho: dosvid i novatsii: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.*(30–31 bereznia 2017 r., Uman) (pp. 136–138). Vydavets «Sochynskyi MM», Uman.
14. Prokhorova, L. A. (2019, May). Ekolohichna osvita v shkilmu kursu heohrafi. In *Naukove sohodennia: teoretyko-prykladni doslidzhennia ta perspektyvy: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.*(17 travnia 2019 roku, Melitopol) (pp. 69–73). Vydavnytstvo MDPU im. B. Khmelnytskoho, Melitopol.
15. Sapun, T. O., & Nepsha, O. V. (2020, April). Formuvannya ekolohichnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh shkil v protsesi vyvchennia heohrafi. In *Aktualni pytannia nauky: materialy I Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.*(30 kvitnia 2020 roku) (pp. 142–144). BDPU, Berdiansk.
16. Smith, D.L. (1978) Values and the teaching of geography. *Geographical Education* 3 (2), 147–161.
17. Stimpson, P. (1992) Geography, environment and education in the 1990s. *The Hong Kong Geographer* 9 (2), 1–11.

Ірина Добында, Анна Денчиля. Екологічна компетентність як обов'язкова складова школьного географічного образования і приклади її застосування в Хустському районі Закарпатської області. Розглянуто важливість екологічного виховання і екологічного образования в сучасному школьному образовании і важливість використання екологічної компетентності при вивченні географії. Приведено приклади застосування останньої в закладах Хустського району Закарпатської області.

Ключевые слова: екологічна компетентність, екологічне образование, екологічне виховання, екологічна культура.

Iryna Dobynda, Anna Denchilya. Ecological competence as a compulsory component of school geographical education and examples of its application in Khust raion of Zakarpatska oblast Lack of education is one of the biggest obstacles to any development, environmental education is no exception. If people do not know what is harmful to the environment, they cannot recognise and avoid such harm. School plays a crucial role in forming a positive attitude towards the environment in young children. The development of effective environmental policies in all schools should be considered in order to promote environmental awareness among students and ensure their environmental awareness in adult life.

Due to the irrational use of natural resources and thoughtless human activities, humanity faces several environmental problems, such as global warming, the greenhouse effect, ozone holes, acid rains, pollution of air and the oceans. Effective environmental education can prevent overuse and misuse of resources that nature cannot compensate. The world's growing population has created the biggest problem that hinders the rational use of scarce resources. Of course, protecting the environment does not mean not using it. Geography can help in solving precisely these issues in the environmental education field.

The international study examined the views of geography academics on the goals of environmental edu-

cation and their status in the teaching of geography. The results of the survey obtained from 419 geography teachers from 18 countries showed that geography teachers believe that most of the content they embed in their professional activities is environmental education. They said they support the idea of environmental education as part of the curriculum. Geography teachers unequivocally support the inclusion of environmental education in the geography curriculum, and in most cases, they believe that at least half of the geography curriculum should focus on this. They assume that learning about environmental knowledge, attitudes, values, and responsible environmental behaviour is one of the mandatory learning outcomes in natural sciences, including geography, and is more willing to promote environmental ethics.

Environmental education plays a priority role in secondary school, especially in the educational process of the middle grades, but begins in elementary school in natural science class. On-time updates of all components of the educational process of the school (goals, content, technology, etc.), ensure the development and formation of students' environmental competence. The purpose of environmental education should aim for the establishment of personal environmental awareness, the desire to take responsibility for their actions concerning the environment, the schooling of environmentally conscious behaviour, knowledge of civil rights and duties. It is crucial to create conditions in the school and family for students to be aware of the practical significance of environmental skills, show interest in and acquire skills and prepare for creative activities in the environmental field.

The study of protected areas and sites of the native land contributes to the formation of environmental competence of students in school and can ensure that the acquired knowledge will be a means of understanding natural processes and phenomena.

The study of protected areas helps students understand the diversity and integrity of the nature of the motherland, the vulnerability of natural objects, their dependence on the behaviour of humans, armed with modern technical means of influencing nature. When children witness the consequences of human mismanagement, they become aware of the extent of the damage to the natural environment, and therefore they aspire to help it.

The cooperation between the institutions of the nature reserve fund with educational institutions provides extraordinary opportunities for the formation and development of crucial environmental competencies of students.